

BİR “SORUN ÇÖZÜCÜ” OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ: DAĞLIK KARABAĞ ÇIKMAZI

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Birliği oluşturan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nin (SSC) birer birer bağımsızlığını ilan etmesi, Avrupa Birliği'ni istikrarsız bölgeler ile yakın komşu haline getirmiştir. Transdinyester, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ gibi ihtilafli bölgeler ile komşu olan AB, bu bölgelerde sorun çözücü bir rol üstlenmeye çalışmaktadır.

Tutku Dilaver

AVİM'de Misafir Araştırmacı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Kafkasya Çalışmaları Yüksek Lisans Öğrencisi

Giriş

Avrupa Birliği'nin (AB) uluslararası bir aktör olarak sorun çözücü kimliği, araştırmacılar ve akademisyenler için ilgi çeken bir konu olmayı sürdürmektedir. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması, eski Sovyet ülkelerine karşı izlenecek ortak bir dış politika ihtiyacını doğmuştur. Bu politikalar ise silahlı çatışmalar ve etnik mücadeleler karşısında defalarca sınanmış ve akademik açıdan tartışmalı yerini bugüne kadar korumaya devam etmiştir.¹

Bu çalışmada; AB'nin 1991 sonrası komşu olduğu bölgelerdeki ihtilaflara karşı geliştirdiği politikalar ve özellikle Dağlık Karabağ sorununda uyguladığı politikalar incelenecektir. Sürdürülebilir barış ve güvenleştirmeye idealleri çerçevesinde hareket eden AB'nin hedefleri ile ihtilafların çözümü sürecinde rol alan diğer aktörlerin politikalarının uyumunun sağlanması, AB'nin sorunların çözümünde aldığı rolün etkinliğini etkilemektedir. Bu çerçevede AB'nin sorun çözücü aktör kimliği ve politikalarının etkinliği tartışılarak, alınan sonuçların yeterliliğine değinilecektir. Çalışmanın son kısmında Dağlık Karabağ'da bugün sürmekte olan dondurulmuş

statüye AB'nin söz konusu politikalarının etkisi araştırılacaktır.

Sorun Çözücü Aktör: Avrupa Birliği

Avrupa'nın iki dünya savaşı sırasında büyük yıkımlara uğraması ve bu savaşların bölgeyi aktif çatışma alanı haline getirmesi, Avrupa devletlerini kalıcı barış sağlanması ideali etrafında birleştirmiştir. Nitekim Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın bölgede yarattığı fiziki ve ekonomik zararları yok etmek ve Avrupa'yı tekrar inşa etmek amacı ile kurulmuştur. Başlarda ekonomik kalkınma ve bütünleşme fikirleri etrafında şekillenen Birlik, 1980'li yıllarda Dünya'da ve Avrupa'da meydana gelen değişikliklere uyum sağlayabilmek amacıyla siyasi ve politik olarak bütünleşmeye ve kurumsallaşmaya yönelmiştir.²

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Birliği oluşturan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nin (SSC) birer birer bağımsızlığını ilan etmesi, Avrupa Birliği'ni istikrarsız bölgeler ile yakın komşu haline getirmiştir. Bu durum, AB'nin temelinde bulunan güvensizlik duygusunu tetikleyerek, korunma ve

güvenlik arayışı içerisine girmesine neden olmuştur.³ Komşu olunan bu bölgelere dair bakış açısını şekillendirirken Avrupa'nın sınırlarının ve Avrupalılığın yeniden tanımlanması sorunlarına odaklanılmıştır. Avrupa'nın doğu sınırlarını, Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle Ural Dağları⁴ olarak tanımlamış olsa da, Avrupalı kimliği bu sınırlara bağlı bir şekilde net olarak tanımlanamamaktadır. Avrupa üst kültürünün benimsenmesinin Avrupalı olabilmek için yeterli olacağı görüşünün yanı sıra *Cristendom*'un⁵ Avrupalı kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğuna dair görüşler de vardır.⁶ Bu konudaki tartışmalar AB'nin karşı karşıya kaldığı sınamalar nedeniyle devam etmektedir⁷. Bu nedenle AB'nin komşu ülkelere karşı uyguladığı politikaların belirlenmesi ve uygulanması da sorunlu olmaktadır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Sovyetlerin dağılışının ardından Avrupa'ya Dönüş projesi çerçevesinde Birliğe entegre edilmeye başlamıştır. Fakat Sovyetler Birliği içerisinde yer aldıkları yıllar boyunca Avrupa demokrasisi ve ekonomik

Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın bölgede yarattığı fiziki ve ekonomik zararları yok etmek ve Avrupa'yı tekrar inşa etmek amacı ile kurulmuştur.

sisteminin dışında kalmış olmaları bu ülkelerin Avrupalı kimliğini üye devletler açısından tartışmalı hale getirmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye alınması, Avrupa'nın salt güvenlik anlayışı nedeniyle zorunlu gelirken; bu ülkelerin Avrupalı kimliklerinin sorgulanması, AB için hazırlanmaları gerektiği düşüncesini ortaya çıkartmıştır. Dolayısı ile yeni bağımsızlığını kazanan Doğu Avrupa ülkeleri, AB tarafından bir yandan komşu olarak değerlendirilirken, diğer yandan AB bütünleşmesinin bir parçası olmuş ve Birliğe alınmaları için gerekli hazırlıklar yapılmıştır.

Eski SSC'lerin Avrupa'da kurulan yeni düzene

entegre olabilmesi ve bölge istikrarını bozmaması amacı ile ekonomik, siyasi ve sivil alanlarda desteklenmesi konuları AB tarafından üstlenilmiştir. Fakat 80'li yıllarda daha yeni yeni şekillenmeye başlayan AB kurumsal yapısının henüz yeknesak politikalar üretmemesi, üstlenilen rolün ekonomik boyutta kalması ile sonuçlanmıştır.

Bir tür güvenlik topluluğu özelliği gösteren AB, üstlendiği misyonu gerçekleştirebilme amacı ile 1993 yılında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) sürecini başlatmıştır. Birliğe üye devletlerin, komşu ülkeler ile ilişkilerini ikili düzeyden çıkartıp, kolektif bir boyuta taşınması için ilk adım Maastricht Antlaşması ile atılmış ve onu takip eden antlaşmalarla desteklenmeye çalışılmıştır.⁸ Geliştirilecek bu ortak politikaların AB'yi uluslararası arenada güçlü bir oyuncu haline getireceği beklentisi içerisine girilmiş, fakat AB üyesi ülkelerin ulusal çıkarlarını ODGP'nin önünde tutmaları nedeniyle beklenen etkinlik gösterilememiştir. 1995 Bosna Savaşı ve 1999 Kosova Krizi gibi kıta içerisinde yaşanan çatışmalara karşı ODGP'nin başarısızlıkla sonuçlanması bu durumun en önemli göstergelerinden biridir.⁹ Avrupa ve dünya tarihi açısından büyük insanlık dramlarına sahne olan bu olaylar AB'nin krizlerin çözülmesi konusunda henüz bir bütün olarak dış politikasını yönlendiremediğinin göstergesi olmuştur.

AB, Balkanlarda meydana gelen çatışmalar karşısında bir türlü beklenen etkinliği gösteremezken, dış politikasını üyelik vaadi üzerine kurarak istikrar ve çatışmasızlık hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır.¹⁰ Ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşüm aracı olarak kullanılan Kopenhag Kriterleri, AB'nin normatif gücünün temelini oluşturmuştur.¹¹ Kopenhag Kriterleri çerçevesinde hedef ülkelerdeki değişim ve dönüşümü kendi değerlerine uygun olarak şekillendirmeyi amaçlayan AB, ihtilafları ve krizleri de bu yolla çözümlenebileceğini düşünmüştür.¹² AB'nin normatif gücünün oluşturan bu ilkeler Kıbrıs sorunu örneğinde görüldüğü üzere, tam bir başarı sağlayamamıştır. Türkiye'nin üyeliğine karşı Kıbrıs konusunu öne süren AB, *zorlayıcı* etkisini¹³ kullanarak adadaki ihtilafın çözülebileceğini düşünmüştür. Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, adadaki ihtilafın çözülmesini AB'ye üyeliğin bir gerekliliği olarak görmemiş, bu durum AB nezdinde de(kendi prensiplerine aykırı olarak) GKRY'nin üyeliğine engel teşkil etmemiştir. Hatta Güney Kıbrıs'ın üyelik başvurusu sırasında Kıbrıs'ın Avrupalı kimliği taşıdığı ifadelerine yer verilmiştir.¹⁴

Bu noktadan hareketle iki konuda yorum yapmak mümkündür. Bunlardan biri AB'nin, üyelik perspektifine sahip olan komşu ülkelere karşı çelişkili bir tutum sergilediği, diğeri ise AB'nin komşu ülkelere uyguladığı politikaları kapsayıcı veya dışlayıcı olarak şekillendiğidir.¹⁵

AB'nin uluslararası ihtilafların çözümü sürecinde sorun çözücü bir aktör olma çabası, kullandığı enstrümanların üye devletlere ve AB'nin çıkarlarına göre şekillenmesinden dolayı, tartışmalı bir konumda kalmaya devam etmektedir.

Dondurulmuş Sorunlar ve AB'nin Uyguladığı Politikalar

AB'nin Bosna ve Kosova krizinde kendisinden beklenen etkinliği gösterememesinin ardından sorun çözme konusunda ODGP'nin yeterliliği, AB içinde tartışmalı bir hale gelmiştir.¹⁶ AB tarafından Kosova sürecinin ABD'ye kaptırılması ve uzun bir aradan sonra ABD'nin Avrupa'da aktif olarak müdahalede bulunması, AB'nin kendisine olan güvenini de sarsıcı nitelikte olmuştur. 2003 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Avrupa Komşuluk Politikası daha çekişen politikalar izlenmesine neden olmuştur. Daha çok; ekonomik entegrasyona dayanan, ortak refah ve değerler doğrultusunda bir kimlik inşasını hedefleyen, AB ve komşuları arasında sınırlar arası işbirliğini teşvik edici ve çatışmaların önlenmesi konularında sorumluluğu bölüştüren politikalar benimsenmiştir.¹⁷ Dolayısıyla ODGP ile ortak hedefleri olan Avrupa Komşuluk Politikası, çatışmaların önlenmesi ve ihtilafların çözümü konularında daha çok destekleyici bir konum benimsenmesi üzerine inşa edilmiştir.

Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa kimliğinin yeniden tanımlanması sürecini de kapsayarak *Avrupalaştırma* politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu politika kapsamında, Avrupa'nın siyasi ve sivil kültürünün komşu ülkelere ihraç edilmesi sağlanarak, dönüştürücü bir araç olarak kullanılması hedefi ön plana çıkarılmıştır.¹⁸ Bu araçlar AB'nin ihtilaflı bölgelerde uyguladığı Karşılıklı Güven Oluşturma politikasının da temel ayaklarını oluşturmaktadır.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın 2003'te komşu olarak tanımladığı ülkeler arasında Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna, Rusya ve Doğu Akdeniz yer almaktadır. Ancak beşinci genişleme dalgası ile birlikte, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Malta, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Polonya,

Slovakya, Slovenya ve Bulgaristan ile Romanya'nın katılımı, Güney Kafkasya ülkelerinin de komşu olarak tanımlanan ülkeler arasına alınmasına neden olmuştur. Dolayısı ile Moldova, Ukrayna ve Güney Kafkasya ülkeleri gibi çeşitli ihtilaflarının bulunduğu bölgeler de Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına alınmıştır.¹⁹

Avrupa Komşuluk Politikası, komşu ülkelere üyelik perspektifinden çok ortaklık perspektifi ile yaklaşılması üzerine kuruludur. Fakat Avrupalı kimliğine sahip olduğu düşünülen komşu ülkelere üyelik yolunun önü de kapatılmamıştır. Ortaklık, pragmatik temellere dayalı bir şekilde karşılıklı fayda sağlanması, ekonomik yatırım ortaklıkları, çatışmaların önlenmesi konusunda geniş birlikleri gibi başlıkları içeren Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları ve onu takiben Eylem Planları üzerine inşa edilmiş bir politikadır. Bu politika ile AB, geniş yardım fonları üzerinden ortak ülkelerin siyasi dönüşümünü etkilemeye çalışmakta ve ihtilafların çözümü için daha geniş işbirliği başlığı altında insani ve politik dönüşüm araçlarını kullanmaktadır. Moldova, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'da ihtilafların çözümü için söz konusu araçların farklı kullanımları karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde AB'nin dondurulmuş statüdeki çatışmalara bakış açısını ve geliştirdiği politikaları incelemek doğru olacaktır. Bu örneklerin incelenmesi, Dağlık Karabağ sorununda uygulanan politikaların temelleri ve sorunlarını anlayabilmek açısından önemlidir.

Transdinyester Sorunu ve AB

Moldova'nın Transdinyester bölgesindeki ihtilaf, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkmıştır. Ancak Avrupa sınırına en yakın ihtilaf olması, Transdinyester'i AB'nin kıtada sağlamaya çalıştığı statüko açısından önemli bir konuma getirmektedir. Bu nedenle 2005 yılından itibaren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) yürüttüğü arabuluculuk müzakerelerine AB, Moldova ve Ukrayna'nın talebi üzerine 5+2 formatı²⁰ ile katılmaya başlamıştır. Fakat Dağlık Karabağ sorununda olduğu gibi bölgesel aktörlerle yaşanan anlaşmazlıklar ve jeopolitik rekabet, sorunun çözülebilmesine engel teşkil etmeye devam etmektedir. Özellikle Rusya'nın bölgedeki askeri ve ekonomik varlığı nedeniyle AB, Rusya'ya karşı

herhangi bir siyasi oluşumun içerisinde doğrudan yer almamaya çalışmaktadır.²¹

AB'nin Transdinyester sorununa olan ilgisinin ardında pek çok neden yatmaktadır. Avrupa sınırında uluslararası statüsü belirli olmayan bir bölgenin bulunması, Avrupa'nın güvenleştirmeye hedefine karşı bir tehdit olarak görülmektedir. Bölge üzerinden Avrupa'ya yönelebilecek uyuşturucu, yasa dışı ticaret ve göçlerin, AB'nin istikrarını bozacağı yönünde endişeler bulunmaktadır. Ayrıca AB'nin enerji güvenliği konusundaki hassasiyeti ve Transdinyester'in konumu, jeopolitik rekabeti beraberinde getirmektedir.²² Bölgedeki Rusya etkisini sınırlamak isteyen AB, 2004 yılından itibaren buraya olan ilgisini artırmıştır.

2005 yılında AB, Sınır Yardım Misiyonunu (EUBAM) başlatarak, sınır ve gümrük güvenliğini sağlama görevini Moldova ve Ukrayna makamları ile birlikte üstlenmiştir.²³ İhtilafın nedenlerine odaklanmak yerine neden olduğu/olabileceği sonuçları engellemek üzerine kurulmuş olan bu politika, aynı zamanda Transdinyester'i Moldova Hükümeti ile işbirliği yapmaya zorlamayı amaçlamaktadır.²⁴ Fakat bu politika, Transdinyester bölgesinin Rusya ile olan bağlarını kuvvetlendirerek, merkezi Moldova hükümetinden uzaklaşmasına da neden olmuştur. Bu nedenle ihtilafın çözülmesine katkı sağlamaktan uzak sonuçlar vermiştir.²⁵

AB, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde kullanılan dönüştürücülük ilkesine dayanarak, Moldova, Transdinyester ve AB arasında karşılıklı güven oluşturma politikasını uygulamıştır. Moldova hükümeti aracılığıyla bölgeye sağlanan sosyal ve ekonomik yardımların, Moldova ile Transdinyester arasındaki iletişimi artırması hedeflenmiştir. 2014 yılında imzalanan Doğu Ortaklığı Antlaşmasına giden süreçte ve Antlaşma imzalandıktan sonra da devam eden maddi yardım süreci sözde Transdinyester yönetimi tarafından soğuk karşılanmıştır.²⁶ Özellikle Doğu Ortaklığı için Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'a model oluşturacağı düşünülen Moldova'da bu bölgesel ihtilafın çözülememiş olması AB'nin sivil, kültürel ve siyasi destek politikalarının ihtilafların çözümü açısından beklenen sonuçları vermediğini göstermektedir.

Güney Osetya Sorunu

Sovyetler Birliği'nin dağılışının ardından ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de Güney Osetya

ihtilafıdır. Güney Osetya savaşının ardından AGİT ve AB gündemlerine alınan ihtilaf, AB için önemli bir yere sahip olmuştur.

2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü savaşı ise AB'nin ihtilafın çözümü sürecindeki rolünü artırması gerekliliğini göstermiştir.²⁷ Transdinyester sorununda olduğu gibi Rusya'nın bölgedeki askeri ve ekonomik varlığı, AB'nin izleyeceği politikaları dikkatle oluşturmasına neden olmaktadır. Fakat üye ülkelerin Güney Kafkasya'daki AB varlığı konusunda tekil bir dış politika üzerinde anlaşamamış olması, Rusya ile geliştirdikleri ikili ilişkilere zarar vermek istememeleri gibi nedenler izlenecek politikaların etkinliğini tartışmalı hale getirmektedir.²⁸

1992 Ateşkesinden ODGP konusunda yeterince tecrübesi olmayan AB, Avrupa Komisyonu aracılığı ile Gürcistan'a insani-ekonomik yardımlar yollamıştır²⁹. 2003 yılında sonra Kafkasya Özel Temsilcisi atayarak bölgede daha güçlü bir politika izlenmesi için çaba sarf edilmiş ancak Özel Temsilci ne Abhazyaya ne de Güney Osetya temsilcileri ile uzun süre irtibata geçememiştir.

Avrupa Birliği, BM ve AGİT süreçlerine destek vermek dışında 2008'e kadar doğrudan herhangi bir

müdahalede bulunmamıştır. 2008 yılında yaşanan savaş sonrasında ise AB Kafkasya Özel Temsilcisinin haricinde Gürcistan krizi için özel bir temsilci daha atamış, bu iki temsilcinin birlikte çalışarak bir yol haritası çizmesini istemiştir.³⁰ Savaş esnasında AB Dönem Başkanı olarak Fransa lideri N. Sarkozy ve Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso mekik diplomasi izleyerek ateşkes sağlanması için yoğun çaba harcamışlardır.³¹ Fransa'nın dönem başkanı olması AB'nin Rus-Gürcü savaşı karşısındaki politikalarını etkileyen en önemli faktördür. Gürcistan'ın saldırgan tavırları nedeniyle savaşın çıktığına inanan AB üyesi devletlerin, bu ülkeye uygulanacak politikalar üzerinde uzlaşmadığı dönemde, söz konusu süreç Fransa tarafından sahiplenilmiştir³² Güney Osetya Sorunu, ODGP'nin üye devletler tarafından hala tam anlamı ile uygulanmadığı göstermiştir. Taraflar arasında ateşkes imzalanmasını sağlayan Fransa, Avrupa Birliği Sivil Gözlem Misyonunun(EUMM) bölgeye gönderilmesini sağlamıştır.³³ Misyonun hedeflerinden biri olan karşılıklı güven inşa edilmesi amacı bugüne kadar, Güney Osetya'daki facto yönetimin sınırlarını açmaması nedeniyle gerçekleştirilebilmiş değildir.³⁴

2008 sonrası süreçte AB'nin ihtilafın çözümüne yönelik güçlü politikalar üretmemesi ve Rusya karşısında ODGP çerçevesinde yeknesak kararlar alamaması sorunun dondurulmuş statüye geçmesine neden olmuştur. Cenevre sürecinde Rusya'nın ödünsüz bir tavır sergilemesi ve iki bölgenin de bağımsızlığını tanıması, AB'yi zora sokmuştur. Üye devletlerin, Rusya ile ikili ilişkilerine zarar gelmemesi adına, AB mekanizmalarını işletmekte tereddüt etmesi Güney Osetya'nın Rusya ile bağlarının güçlenmesi ile sonuçlanmıştır.

Dağlık Karabağ Sorunu

Transdinyester, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ ihtilaflarının ortaya çıkışı benzer olsa da pek çok farklılığı da içinde barındırmaktadır. 1988 yılında başlayan çatışmalar, diğer iki soruna göre daha büyük kayıplara yol açmış, yüzbinlerce kişinin yerinden edilmesine neden olmuştur. Ermenistan ile Azerbaycan arasında tesis edilen ateşkes sık sık ihlal edilmekte ve bölgedeki gerilim yükselmektedir. Kafkasya'nın kalbinde yer alan Dağlık Karabağ, sorunun tarafları nedeniyle de daha girift bir yapıya sahiptir. Başta Azerbaycan ve Ermenistan olmak üzere, Türkiye, Rusya, İran ve AB'yi de yakından ilgilendirmektedir.³⁵

Tarihsel açıdan bakıldığında, Ermeni ve Azeri Karabağlıların yaşadığı Dağlık Karabağ'da ortaya çıkan sorunun temeli Çarlık Rusya'nın dağılması ile atılmıştır.³⁶ 1920 yılında Kızıl Ordu'nun Güney Kafkasya'yı işgal etmesinin ardından Dağlık Karabağ Otonom Oblastı, Azerbaycan SSC'sine bırakılmıştır.³⁷ Sovyetler Birliği'nin dağılışıyla, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılma kararı alması, Azerbaycan ile Ermenistan arasında bugüne kadar çözülemeyen ihtilafı başlatmıştır.³⁸

Tarafların soruna bakış açıları birbirinden oldukça farklıdır. Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununu toprak bütünlüğü ilkesi çerçevesinde değerlendirmektedir. Dağlık Karabağ ile bölgenin etrafını çevreleyen 7 rayon Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Fakat Ermenistan'a göre, Dağlık Karabağ bağımsız olmalıdır. Sovyet-Kafkas bürosunun 1921'de aldığı karar dışında Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'a bağlayan herhangi bir neden yoktur.³⁹

1988-1994 yılları arasında Ermenistan ile Azerbaycan arasında yaşanan çatışmalar ve savaş uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. 1993 yılında BM Güvenlik Konseyi 822 sayılı kararı ile

Kafkasya'nın kalbinde yer alan Dağlık Karabağ, sorunun tarafları nedeniyle de daha girift bir yapıya sahiptir. Başta Azerbaycan ve Ermenistan olmak üzere, Türkiye, Rusya, İran ve AB'yi de yakından ilgilendirmektedir.

"ateşkes için çatışmaların derhal durdurulması" istemiştir.⁴⁰ Ayrıca Azerbaycan'a ait olan ve yakın zamanda işgal edilmiş diğer rayonlar da boşaltılmalıdır.⁴¹ Karara karşın Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki çatışmalar 1994 yılına kadar aralıklarla sürmüştür. Rusya'nın arabuluculuğu ile 1994 yılında ateşkes imzalanmıştır. İmzalanan Ateşkes Antlaşmasını takiben Rusya, Fransa ve ABD'nin eş başkanlığındaki AGİT/Minsk Grubu ihtilafın çözülebilmesi için harekete geçmiş fakat bugüne kadar kalıcı bir çözüm planı inşa edilememiştir. Sunulan planlardan ikisini Ermenistan reddederken, biri Azerbaycan tarafından toprak bütünlüğüne zarar getirdiği gerekçesiyle reddedilmiştir.⁴² Aynı şekilde 2007'de hazırlanan Madrid Prensiplerinin ilk hali Ermenistan tarafından reddedilmiş, ikinci halinde Ermenistan lehine yapılan değişiklikler nedeniyle Azerbaycan tarafından kabul edilmemiştir.⁴³

AGİT'in girişimleri incelendiğinde Ermenistan'ın uzlaşmaz tavrı dikkat çekmektedir. Ermenistan'ın bu tavrının ardında yatan nedenlerden biri, kendisini kazanan taraf olarak görmesidir.⁴⁴ Ancak esas neden uluslararası toplum bu durumu değiştirmek için hiçbir şey yapmıyor olmasıdır. 2016'da yaşanan savaşta Azerbaycan'ın işgal edilen topraklardan bir kısmını geri almasıyla Azerbaycan'ın eli güçlenmiştir.

Öte yandan, Rusya'nın Kafkasya'daki varlığı, AGİT sürecini ve taraf ülkelerin tutumunu etkilemektedir. Tarihsel olarak bağlı olduğu ve arka bahçesi olarak gördüğü bölgede, Dağlık Karabağ sorununu kullanarak, kontrol sağlamaktadır.⁴⁵ Bölgesel gücü elinde tutmak isteyen Rusya, ateşkes antlaşmasının imzalanması, AGİT süreci ve 2016 savaşının ardından izlediği mekik diplomasi ile ihtilafın en önemli aktörlerinden biridir. Bu nedenle sorunun çözümü için Rusya ile işbirliği içerisinde olmak ve Rus çıkarlarına engel teşkil edecek ittifaklardan kaçınma zorunluluğu vardır.

Dağlık Karabağ Sorununda Avrupa Birliği'nin Rolü

Avrupa Birliği'nin Dağlık Karabağ sorunundaki varlığı yukarıda bahsedilen iki ihtilafa nazaran çok daha azdır. Transdinyester'de AGİT 5+2 formatı içerisinde yer alan, Rus-Gürcü savaşı sonrası bölgeye misyonlar gönderen AB, Dağlık Karabağ sorununa taraf olmamıştır. Dondurulmuş statüden, aktif çatışma sürecine sık sık geçen ve büyük kayıpların yaşandığı bu bölgeye karşı AB daha pasif politikalar izlemeyi tercih etmiştir.

AB, Fransa aracılığıyla takip ettiği AGİT Minsk Grubunun çözüm girişimlerini desteklediğini her fırsatta dile getirmektedir. AGİT eş başkanları arasında AB üyesi Fransa, Ermenistan ile tarihi ilişkileri bulunan ve ülkesinde etkili bir Ermeni diasporası barındıran bir devlettir. Bu nedenle, Dağlık Karabağ sorununda genel olarak AB çıkarlarını paylaşıyor gibi görünse de, daha çok iç

politikayı yani Ermeni çıkarlarını gözettiği söylenebilir.

AB'nin Hazar enerjisine olan ihtiyacı da, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki bu ihtilafın çözülmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Fakat Güney Osetya sürecinde özel temsilcisi aracılığı ile kendisine masada bir yer edinen AB'nin, Dağlık Karabağ sorununun çözümü için, özel temsilcisini aktif olarak kullanmadığı görülmektedir. Rus-Gürcü savaşında diplomatik temaslar yürüten, Cenevre sürecinin başlamasına ön ayak olan ve EUMM misyona danışmanlık yapan AB Özel Temsilcisi H. Salber, Dağlık Karabağ konusunda gözlemci konumda kalmıştır.⁴⁶

Dağlık Karabağ konusunda AB'nin izlediği politikalar genel itibari ile Azerbaycan ile Ermenistan'ın benimsediği tezlere göre değişiklik göstermektedir. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik

Politikasıdan Sorumlu Yüksek Temsilcisi ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Federica Mogherini'nin 2016'da Ermenistan ve Azerbaycan'a ardı ardına yaptığı ziyaretler sırasında Dağlık Karabağ ile ilgili farklı ifadeler kullanmıştır.⁴⁷ Mogherini, Azerbaycan'da yaptığı konuşmasında toprak bütünlüğü ilkesini vurgularken, Ermenistan'da bu ilkeye verilen destekten bahsedilmemiştir. Buradan hareketle AB'nin Doğu Ortaklığı ve Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde yakın ilişkiler kurduğu ülkeler arasında tutarsız bir tavır takındığı görülmektedir. Transdinyester sorunu karşısında Moldova hükümetine destek olarak, ayrılıkçı hareketlerin desteklenmemesi yönünde politikalar izleyen Avrupa'nın, konu Dağlık Karabağ'a geldiğinde aynı tavrı takınmıyor olması çelişkilidir.

AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde izlediği politikalar Avrupalı kimliği çerçevesinde kapsayıcı veya dışlayıcı olabilmektedir. Gürcistan ve Moldova'nın AB'ye üyeliği Avrupa kamuoyunda konuşulan bir konudur.⁴⁸ Ermenistan ise Avrupa medeniyetinin bir parçası olarak sayılmaktadır.⁴⁹ Fakat Azerbaycan ile güçlü ticari ilişkileri bulunan ve enerji konusunda önemli bir ülke olan Azerbaycan'ı tamamen dışlamak da mümkün değildir. Bu nedenle AB'nin soruna karşı tutumu ikircikli bir zeminde ilerlemektedir. Ayrıca bölgedeki Rusya etkisi de AB'nin politikalarını etkilemektedir. Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına tehdit oluşturmayacak şekilde kendi çıkarlarını garanti altına almak isteyen AB, ihtilafın çözüm sürecine değil, sivil ve insani alanlarına odaklanmayı tercih etmiştir.

AB'nin Dağlık Karabağ sorununa karşı olan bu yaklaşımının bir ürünü *halk diplomasisi* projesidir. 2010 yılında AGİT ile birlikte başlatılan ve hala devam eden proje, ihtilaf yaşanan diğer bölgelerden uzmanların katkıları ile sivil toplum işbirliği oluşturmayı amaçlamaktadır. AB destekli, "Dağlık Karabağ Sorununun Barışçıl Yolla Çözümü için Avrupa Ortaklığı" gibi sivil toplum girişimleri ile Dağlık Karabağ'ın Avrupalılaştırılması ve AB'nin bölgedeki etkisinin artırılması hedeflenmektedir.⁵⁰ Özellikle Dağlık Karabağlı Ermeni ve Azeri gençleri arasındaki işbirliği duygusunun güçlendirilmesinin sorunun çözümüne yapacağı katkı üzerinde durulmaktadır.⁵¹ Fakat burada dikkat çeken nokta, Dağlık Karabağ'da uygulanan bu sivil toplum desteğinin, Güney Osetya ve Transdinyester örneklerinde kullanılan sivil toplum unsurundan farklı oluşudur. Söz konusu iki sorunda da, ayrılıkçı bölgelerin egemen ülkeye yakınlaştırılması

amaçlanırken, Dağlık Karabağ ile ilgili bu misyonda aynı amacın olmadığı görülmektedir.⁵² Son olarak diğer örneklerde de görüldüğü gibi AB, ihtilafın nedenleri ile değil, yarattığı semptomların ortadan kaldırılması ile ilgilenmektedir.

Sonuç

Avrupa Birliği, Hazar enerjisine olan ihtiyacı nedeniyle, çözüm sonrasında sivil güç olarak bölgesel çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Moldova ve Gürcistan'da normatif gücünü kullanarak ayrılıkçı bölgeleri egemen devletlere siyasi ve toplumsal olarak yakınlaştırmaya çalışmaktadır.

Balkanlarda karşılaştığı sorunlar karşısında etkili politikalar üretemeyen AB, arabuluculuk konusunda ön planda olmamayı tercih etmektedir. Birliğin çıkarlarına karşı güçlü tehditler karşısında ihtilaflara müdahil olan bir AB'nin, Dağlık Karabağ'da inşa etmek istediği güveni kazanması mevcut politikaları ile mümkün değildir. Nitekim bu sorunu pasif gözlemci olarak takip eden AB'nin bekle-gör tarzındaki politikaları oluşturulmak istenen karşılıklı güveni zedeleyici bir durumdur.

Uluslararası ortamda sorun çözücü bir aktör olmak isteyen AB'nin Transdinyester, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ'da mevcut durumu değiştiremediği görülmektedir. Üretilen politikalar çözüm elde edilmesinden çok, çözüm olmaksızın çatışmasızlık durumunun korunmasına hizmet etmektedir. Dolayısı ile AB'yi bir sorun çözücü olarak değerlendirmek doğru değildir.

Diğer yandan çözüm sağlansın ya da sağlanmasın, AB pragmatik politikaları sayesinde Dağlık Karabağ'da var olmayı sürdürecektir. Doğrudan bağlantı kurmadığı bölgede insani ve maddi yardımlar aracılığı ile yürüttüğü halk diplomasisi, Rusya'nın bölgede olan etkisini kırmak ve AB'nin uzun vadeli çıkarlarını korumak adına uygulanmaktadır.

2016'da yaşanan 4 Gün savaşı, mevcut durumun daha fazla sürdürülemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Önemli enerji yolları üzerinde bulunan ihtilafların sıcak çatışmaya dönüşmesi en çok AB'nin çıkarlarına zarar vermektedir. Dünya genelinde yükselen tansiyondan dondurulmuş halde beklenen bölgelerin etkilenmemesi imkânsızdır. Uzun süredir çözümsüz olarak beklenen sorunların bir an önce çözüme kavuşturulması için AB'nin daha etkili politikalar üretmesi gerekmektedir. Bölgesel çıkarlarını koruması ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

Sonnottlar

- 1 Ida Synnestevedt, "The EU as an International Actor: Expectations, Capabilities and the Question of Unity" (Yüksek Lisans Tezi, Copenhagen Business School, 2014) s.4. Erişim: Eylül 07, 2017. http://studenttheses.cbs.dk/bitstream/handle/10417/4771/ida_synnestevedt.pdf?sequence.
- 2 European Union, "The History of the European Union." Erişim Eylül 7, 2017. https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en
- 3 Zygmund Bauman, *Europe: An Unfinished Adventure*, (Cambridge: Polity Press, 2004), Erişim 7 Eylül, 2017. [https://books.google.com.tr/books?id=MAJgAgAAQBAJ&pg=PT96&clpg=PT96&cdq="](https://books.google.com.tr/books?id=MAJgAgAAQBAJ&pg=PT96&clpg=PT96&cdq=)modern+insecurity+does+not+derive+from+a+dearth+of+protection"&source=bl&ots=EgBQDhGCRa&sig=38B2RV91uIIIMUq2piF29sKO/SYg&chl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=%20modern%20insecurity%20does%20not%20derive%20from%20a%20dearth%20of%20protection%22&cf=false
- 4 Gerard Delanty, *Avrupa'nın İcadı*, (Ankara: Adres Yayınları, 2014): 280
- 5 Cristendom; Pek çok anlama gelmesine karşın, genel itibarı ile Hristiyan Birliği anlamına gelmektedir.
- 6 Delanty, *Avrupa'nın İcadı*: 257-293
- 7 Delanty, *Avrupa'nın İcadı*: 257-293
- 8 "Treaty on European Union", (Haziran 29, 1992), Erişim Eylül 7, 2017. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0026>
- 9 Başak Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?", *Balkan Diplomasisi* (Ankara: Asam Yayınları, 2001) s. 308.
- 10 Özlem Terzi, "Avrupa Birliği'nin Balkanların Geleceğine Yönelik Vizyonu", *Avrasya Dosyası* (Ankara: Asam Yayınları, 2008): 374
- 11 Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies* (Oxford: Blackwell Publishers, 2002), Erişim, Eylül 7, 2017. http://curis.ku.dk/ws/files/45209112/Ian_Manners_Normative_Power_Europe_JCMS_40_2_2002.pdf
- 12 Metin Aksoy ve Uğur Ömer, "Avrupa Birliği'nin Dış Politikadaki Aktörliğüne Etki Eden Güç Unsurları: Sivil Güç, Askeri Güç ve Normatif Güç", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2016), Erişim Ağustos 28, 2017. <http://iibfdergi.ibu.edu.tr/index.php/ijesr/article/viewFile/907/1278>
- 13 Thomas Diez ve Michelle Pace, Normative Power Europe and Conflict Transformation, (6. Uluslararası İlişkiler PanAvrupa Konferansı Tebliği, Turin, 12-15 Eylül 2007), Erişim Ağustos 28, 2017. <http://www.eisa-net.org/bebruga/eisa/files/events/turin/DiezNormative%20Power%20Europe%20and%20Conflict%20Transformation%20SGIR%2020070830.pdf>
- 14 Hilal Erdoğan, Kıbrıs Meselesinin Türkiye-Avrupa İlişkilerine Etkisi, *Akademik Hassasiyetler*, (2016), Erişim, Ekim 2, 2017.. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/269955>
- 15 Bahar Rumelili, Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 16 (Kış 2007-2008): 51-78.
- 16 Kale, "Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?"
- 17 Commitment of the European Communities, *Strategy Paper: European Neighborhood Policy* (COM: 2003) Erişim Eylül 7, 2017.. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/july/tradoc_117717.pdf
- 18 UACES 41 st Annual Conference, Europeanization of the EU Neighbourhood Policy (Cambridge:5-7.09.2011), Erişim Eylül 5, 2017. <http://uaces.org/documents/papers/1101/maniokas.pdf>
- 19 European External Action Service, "European Neighbourhood Policy", Erişim, Eylül 5, 2017. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en
- 20 5+2 formatı: Moldova, Transdinyester, Ukrayna, Rusya, AGİT + AB ve ABD temsilcilerinden oluşan müzakere heyeti formatıdır.
- 21 Faruk Hasanov, "Transdinyester Sorunu ve Çözüm Arayışları", *Uluslararası Politika Akademisi*, (2017), Erişim Ekim 9, 2017. <http://politikaakademisi.org/2013/12/15/transdinyester-sorunu-ve-cozum-arayislari/>
- 22 Tomasz Dabarovski, "Third Energy Package in Wider Black Sea Area: A Panacea for Energy Security Problems?", ed. E. Lyutskanov, L. Alieva ve M. Serafimova (Bulgaria: IOS Press, 2013).
- 23 European Parliament, "The Frozen Conflict of the Eastern Neighbourhood and Their Impact to the Respect of Human Rights" (2016), Erişim Eylül 10, 2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578001/EXPO_STU\(2016\)578001_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578001/EXPO_STU(2016)578001_EN.pdf)
- 24 Hans Martin Sieg, The EU's Role or Absence in "Frozen Conflicts" in Transnistria and Caucasus, *The Finnish Institute of International Affairs* (2012), Erişim Eylül 10, 2017. http://www.fiaa.fi/assets/events/Sieg_The_EU_s_Role_or_Absence_in_Frozen_Conflicts_in_Transnistria_and_Caucasus.docx
- 25 Sieg, The EU's Role or Absence in "Frozen Conflicts" in Transnistria and Caucasus.
- 26 Witold Rodkiewicz, "Economic Crisis in Transnistria as a Chance for EU Diplomacy, *CESCommentary*, (2009), Sayı: 18: 1-5, Erişim Ekim 19, 2017. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_18.pdf
- 27 Greg Jentzsch, What are the main causes of conflict in South Ossetia and how can they best be addressed to promote lasting peace? *Journal Eurasian Geography and Economics*, Vol 55, Issue 5, (2014) Erişim Ekim 24, 2017). <http://dx.doi.org/10.1080/15387216.2015.1012644>
- 28 Süleyman Erkan, 2008 Rusya Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* (2016), Sayı:17: 41-64.
- 29 Nicu Popescu, Europe's Unrecognized Neighbours, *CEPS Working Document*(2007), Erişim Ekim 24, 2017. <http://ketlib.lib.unipi.gr/smlui/bitstream/handle/ket/463/EU%27s%20Unrecognised%20Neighbours.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- 30 Valentin Naumescu ve Dan Dungaciu, *The European Union's Eastern Neighbourhood Today: Politics, Dynamics, Perspectives* (London: Cambridge Publications, 2015).
- 31 Richard Whitmann, Stephan Wolff, *The European Union as a Global Conflict Manager* (Routledge ,2012).
- 32 Erkan, 2008 Rusya Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum.
- 33 Erkan, 2008 Rusya Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum:59
- 34 European Union Monitoring Mission, "Our Mandate", Erişim Ekim 25, 2017. https://eumm.eu/en/about_eumm/mandate
- 35 Pupescu, , Europe's Unrecognized Neighbours.
- 36 Commission on Security and Cooperation in Europe, "Helsinki Commission Report (2017)" Erişim, Eylül 8, 2017. https://www.cscce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Report%20-%20Nagorno-Karabakh%20-%20Design%20FINAL_0.pdf
- 37 Beşir Mustafayev, Rusya'nın Dağlık Karabağ Politikası, *Karadeniz Araştırmaları* (2013) s.57.
- 38 Helsinki Commission Report(15. 09.2017)
- 39 Toğrul Aliyev, "Dağlık Karabağ Sorunu ve Uluslararası Örgütler" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006)
- 40 Aliyev, "Dağlık Karabağ Sorunu ve Uluslararası Örgütler.
- 41 UN Security Council, Resolution, S/Res/822, (.1993), Erişim Ekim 15, 2017. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/822\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/822(1993))
- 42 Levon Zourabian, "Nagorno-Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?", *Demokratizatsiya*, (2005), Erişim Eylül 9, 2017. https://www2.gwu.edu/~icresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_14_2/P62330187W3K6794/P62330187W3K6794.pdf
- 43 Dağlık Karabağ'da Çözüm Girişimleri: AGİT Minsk Grubunun Müzakere Çıkması, Al Jazeera Türk, Ekim 23, 2012. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/daglik-karabagda-cozum-girisimleri-agit-minsk-grubunun-muzakere-cikmazi>
- 44 Ana Daskalova, , Problem or Solution? Russia's Role in the Nagorno Karabakh Conflict, E-International Relations Students (2015), Erişim Ekim 24, 2017., <http://www.e-ir.info/2015/10/19/problem-or-solution-russias-role-in-the-nagorno-karabakh-conflict/>
- 45 Daskalova, , Problem or Solution? Russia's Role in the Nagorno Karabakh Conflict.
- 46 Foreign and Commonwealth Office, "Council Decision: European Union Special Representative for the South Caucasus and the crisis in Georgia", Articles 28, 31 (2) ve 33. (2015), Erişim Ekim 24, 2017.
- 47 Ali Murat Taşkent, AB'nin Azerbaycan Ve Ermenistan'a Yaklaşımı: Gerçekçi Politikamı, Çifte Standartımı?, *Avrasya İncelemeleri Merkezi* (2016), Erişim Eylül 9, 2017. <http://avim.org.tr/tr/Yorum/AB-NIN-AZERBAYCAN-VE-ERMENISTAN-A-YAKLASIMI-GERCEKCI-POLITIKAMI-CIFTE-ST-ANDARTMI>
- 48 "Stefan Füle: Ukrayna, Moldova ve Gürcistan Avrupa Birliği'ne tam üye yapılmalı" *AB Haber Brüksel*,(2014). <http://www.abhaber.com/stefan-fule-ukrayna-moldova-ve-gurcistan-avrupa-birligine-tam-uye-olarak-alinmal/>
- 49 "EU Ambassador says Armenia is 'Part of European Family'" *Asbarez* (2016). <http://asbarez.com/154718/eu-ambassador-says-armenia-is-part-of-european-family/>
- 50 European Partnership for the Peaceful Settlement of the Conflict over Nagorno-Karabakh, "Project Summary", Erişim Eylül 11, 2017. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/georgia/documents/projects/epnk_phase_1_-_project_summary.pdf
- 51 European Partnership for the Peaceful Settlement of the Conflict over Nagorno Karabakh, "About Us", Erişim Ekim 12, 2017) <http://www.epnk.org/about-us>
- 52 European Partnership for the Peaceful Settlement of the Conflict over Nagorno-Karabakh , "Our Goals", Erişim Ekim 31, 2017. <http://www.epnk.org/about-us/our-goals>